

FARAON BİLDİRÇİNLƏRİNİN YETİŞDİRİLMƏ ÜSULLARININ ONLARIN ƏT MƏHSULDARLIĞINA VƏ ƏTİN KEYFİYYƏT GÖSTƏRİCİLƏRİNƏ TƏSİRİ

R.T.MƏMMƏDOV

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti

Bildirçinlər üzərində aparılmış təcrübələr göstərir ki, bildirçinlərin müxtəlif sistemlərdə saxlanması (döşmə, qəfəs, döşmə-qəfəs) atının keyfiyyətinə və məhsuldarlığına təsir göstərir. Ətlik istiqamətli bildirçinlərin Azərbaycanın qərb zonasında 2 həftəliyindən talvar altında, 49 günlüyə qədər qəfəsdə saxlanması daha effektiv olmuşdur. Bu üsul onların ətlik məhsuldarlığına, atın keyfiyyətinə və bildirçinlərin saxlanma faizinə daha yaxşı təsir göstərir. Bildirçinlər talvar altında 10 aprel tarixindən 10 oktyabr tarixinədək saxlandıqda praktik olaraq binanı işıqlandırmağa və istilik sistemində əlavə elektrik enerjisi tələb olunmur. İsti günlərdə ventilyasiya sistemini işlətmək üçün az miqdarda enerji tələbatı yaranır.

Açar sözlər: bildirçin, saxlanılma, döşəmədə, qəfəsdə, döşmə-qəfəs, talvar, at, keyfiyyət, məhsuldarlıq.

Dünyada kənd təsərrüfatının aparıcı sahələrindən biri də quşçuluqdur. FAO-nun məlumatına əsasən, quş ətinin istehsalına olan tələbat il ərzində 5% artmışdır. [1,3,4] Azərbaycan quşçuluğunun ən perspektivli sahələrindən biri də bildirçinçilik sahəsidir. Bildirçinliyin inkişaf etdirilməsi üçün respublikamız böyük potensiala malikdir. Azərbaycanın təbii-iqlim şəraitində bildirçinlərin yüksək məhsuldarlığının mümkün olmaması fikri artıq tamamilə müəyyən edilmişdir. Bu sahədə Azərbaycan alimlərinin [7,9] apardıqları elmi-tədqiqat işləri göstərir ki, bildirçinçiliyi Azərbaycanda inkişaf etdirmək olar.

Bir sıra [2,6] mütəxəssislər göstərir ki, bildirçinlərin qidalandırılması, saxlanması və başqa bu kimi faktorlar onların məhsuldarlığına və ət keyfiyyətinə əsaslı təsir edir.

Faraon cinsli bildirçinlərin ətlik istiqamətli yetişdirilməsi 5-7 həftə çəkir. Kəsimə 49 günlüyündə bildirçinlərin verilməsi onların döş hissəsində, döş sümüyünün palpasiyası zamanı əldə döş sümüyünün bilinməməsi və əzələnin altında yağın hiss edilməsi zamanı bildirçinləri kəsimə vermək olar. [4,5]

Faraon bildirçinlərinin yaradılmasında amerikalı seleksiyaçı A. Marşın gərgin əməyi olmuşdur. Ətlik istiqamətli bildirçin yaratmaqda məqsəd diri canlı kütlesi yüksək olan bildirçin cinsi yaratmaq və onlardan daha çox ət məhsulu almaq olmuşdur. Faraon bildirçinlərinin fərlərinin çəkisi 300-320 qr, beçələrinki isə 200-270 qr arasında dəyişir.

Müqayisə üçün: vəhşi bildirçininin orta çəkisi 120-130 qr olur. Xoruzlar 1,5 aylıqlarında cinsi yetişməliyə çatır, fərlər 8-9 həftəliyində ilk yumurta verir. Yumurtanın kütləsi 6-7 qr olur. Faraon bildirçini il ərzində 200 yumurta verir. Yumurtanın kütləsi 10-12 qr arasında dəyişir. [7]

Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, bizim tədqiqatın əsas məqsədi Azərbaycanın qərb zonası şəraitində,

bildirçinlərin müxtəlif saxlanma sistemlərinin onların məhsuldarlığına və ət keyfiyyətinə təsirinin öyrənilməsidir.

Materiallar və metodika. Tədqiqat işi Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin "Heyvandarlıq və balıq məhsullarının istehsalı texnologiyası" kafedrasında və Universitetin bildirçin yetişdirilməsi üzrə tədris-təcrübə mərkəzində aparılmışdır. Burada il ərzində 109 min baş bildirçinin yetişdirilməsi nəzərdə tutulur. Təcrübə üçün faraon cinsli bildirçinlər seçilmişdir. Qrupların hər birində 300 baş bildirçin olmaq şərtiylə 3 qrup yaradılmışdır. 1-ci qrupda döşəmədə saxlanılan bildirçinlər, 2-ci qrupda qəfəsdə saxlanılan bildirçinlər, 3-cü qrupda isə hər 2 sistemdə 14 günlüyə qədər döşəmədə, sonra isə 15 günlüyündən 49 günlüyünə kimi qəfəsdə saxlanılan bildirçinlər yerləşdirilmişdir. İkinci təcrübə zamanı saxlanılma sistemləri saxlanılmaqla bildirçinlər talvar altında saxlanıldı.

Təcrübənin gedində, diri canlı kütlənin dəyişməsi, salamat saxlanma faizi və ət keyfiyyəti öyrənilmişdir. Ət keyfiyyətini fiziki-kimyəvi və orqanoleptik metodlarının köməyi ilə qiymətləndirmişlər. Ətdə nəmlik, quru maddələrin miqdarı, köklülük və yağlılıq dərəcəsi müəyyənləşdirilmişdir. Anatomiya yarmadan sonra təmizlənmiş cəmdəyin çəkisi, döş və ətraf əzələlərinin çəkisi, daxili orqanların yağının miqdarı müəyyənləşdirilmişdir. Alınmış məlumatlar biometrik metodlarla, riyazi hesablamaya əsasən təhlil edilmişdir.

Təcrübənin nəticəsi. Bildirçinlərin müxtəlif saxlanma sistemlərində saxlanması göstərdi ki, müxtəlif saxlanma sistemləri bildirçinlərin atının keyfiyyətinə və məhsuldarlığına eyni təsir etmir. Bildirçinlərin 49 günlükdə ət məhsuldarlığının göstəriciləri 1-ci cədvəldə göstərilir.

Cədvəldə göründüyü kimi bildirçin binada müxtəlif sistemlərdə saxlanarkən, onların ət məhsuldarlığı III qrupda daha yaxşı inisaf etdiyi məlum olmuşdur.

Bu qrupda olan bildirçinlərin diri canlı kütləsi döşəmədə və qəfəsdə bir gündən kəsilmə gedən günə kimi saxlanılanlara nisbətən 21,1 və 15,1 qram çox olmuşdur. Bununla nəticəsində təmizlənmiş cəmdəyin çəkisi III qrupda 220,07 olmuşdur ki, bu da müvafiq olaraq 16,37 və 6,86 qram digər qruplardan çox olmuşdur.

Cədvəl. 49 günlüyündə bildirçinlərin ət məhsuldarlığı

Göstəricilər	Qruplar		
	I qrup	II qrup	III qrup
Kəsildən əvvəl diri canlı kütlə, qr	291,0 ± 3,17	297,0 ± 3,26	312,1 ± 3,19
Təmizlənmiş cəmdək, qr	203,7 ± 2,14	213,84 ± 2,34	220,07 ± 2,11
Əzələlərin ümumi miqdarı, qr	96,3 ± 1,97	104,7 ± 2,19	112,6 ± 2,34
Ürək, qr	1,8 ± 0,60	2,0 ± 0,15	2,2 ± 0,26
Qaraciyər, qr	6,1 ± 0,19	6,8 ± 0,54	7,1 ± 1,14
Əzələvi mədə, qr	3,8 ± 0,51	3,9 ± 0,12	4,1 ± 0,21

P<0,05

Bildirçinlərin döş və ətraflarda olan əzələlərin ümumi miqdarı III qrupda müvafiq olaraq 14,5 və 7,0% döşəmədə və qəfəsdə saxlanılanlara nisbətən yüksək olmuşdur. Daxili orqanlarda da bu göstəricilər yenə yüksək göstəricilərlə III qrupda əldə edilmişdir. Beləki, ürəyin, qaraciyərin, əzələvi mədənin çəkisi bu qrupda daha çox olmuşdur. Beləliklə, III qrupda 1-14 gün bildirçinlər binanın daxilində, döşəmə üzərində, ətrafları hündürlüyü 25 sm olan fanerdən düzəldilmiş hasar daxilində saxlandıqdan sonra, qəfəsdə saxlanılmış bildirçinlərin diri canlı kütləsi və onlardan alınan döş, bud və ön ətrafların əzələsi daha çox olmuşdur. Əsas göstəricilərdən biri də bildirçinlər arasında 1-14 gündə salamat saxlanılma faizi digər qruplara nisbətən 8,4-6% müvafiq olaraq çox olmuşdur. Birinci qrupda çıxışa səbəb əsas zoogigiyeniki göstəricilərinin döşənək sahəsində, xüsusən də ilk 5 gün ərzində pozulması olmuşdur. Burada temperatur, nəmlik rejimi pozulmuşdur. Normal temperaturun binanın döşəməsinə yaxın (döşəmədən 8 sm hündürlükdə) sahədə yaradılmaması buna səbəb olmuşdur. Üçüncü qrupda ətrafı bağlı sahədə infra qırmızı və ultra bənövşəyi saçan şüalardan zoogigiyenik normaya uyğun istifadə edilməsi həmin bildirçinlərdən 14 günlüyə qədər yüksək məhsul əldə etməyə imkan vermiş və qrupda çıxış edilən bildirçin cücesi olmamışdır.

İkinci təcrübə zamanı bildirçinlər uzunluğu 10 metr, eni 3,8 metr olan talvar altında saxlanılmışdır. Burada ilk 14 gün bildirçinlər binanın daxilində, sonra isə hər üç qrup talvar altında saxlanılmışlar. Talvar altında üç bölmə yaradılmış, hər bir bölmənin sahəsi 9,5 m² (2,5 x 3,8) olmuşdu ki, saxlanılma sistem-

lərindən asılı olmayaraq burada eyni miqdarda, eyni yaşlı və eyni kütləyə malik 380 bildirçin təcrübə altında olmuşdur. Bildirçinlər 15-ci gündən başlayaraq talvarda saxlanılarkən heç bir istilik sistemindən və işıqlandırılmadan istifadə edilmədən 49 günlüyə kimi kəsilmə gedən günə qədər saxlanılmışlar.

İyul və avqust aylarında atmosfer havasında temperaturun yüksəlməsi talvar altında temperatur, nəmlik rejiminin dəyişməsinə səbəb olur. Burada həmin günlərdə temperatur yüksələrək talvar altında 32-33°C, nisbi nəmlik isə 32-46%-ə enir. Bu da bildirçinlərin orqanizminə öz mənfi təsirini göstərir. Bildirçinlər yem qəbulundan imtina edir, çoxlu su qəbul edirlər. Yuxarıda göstərilən temperatur-nəmlik rejiminin belə dəyişməsi bildirçinlərdən 49 gündən alınan məhsulun həm miqdarına, həm də ətə keyfiyyətinə təsir edir. Buna görə atmosfer havasında temperatur yüksəlkən, talvar altında ventilyasiya sistemi işə salınmaqla, oradakı temperaturu 22-23°C-ə endirildi və talvar altında nisbi nəmliyi artırmaq üçün adi hava nəmləndiricilərdən istifadə edildi.

Zoogigiyenik normaya əsasən, bildirçinlər saxlanılan binalarda nisbi nəmlik 60-65% gözlənilməlidir. Talvarlar altında bildirçinlər zoogigiyeniki qaydada saxlanan zaman III qrupda bildirçin 49 gündə kəsilmə verilərkən onların diri canlı kütləsi 328,6 qr olmuşdur. Digər qruplarda da bu göstərici müvafiq olaraq 297,6 və 309 qram olmuşdur. Bildirçinlər 14 gün binanın daxilində, sonra isə talvarlarda saxlandıqda onların salamat saxlanması I qrupda 94, II qrupda 90%, III qrupda 92% olmuşdur. Ölümə səbəb qəfəslərdə bildirçinlərə yem verərkən stress nəticəsində başın və ətrafların, xüsusən qanadların sınması və yaralanması səbəb olmuşdur.

Bildirçinlərin canlı kütləsinin və cəmdəyin ən yüksək göstəriciləri 3-cü qrupda talvar altında saxlanarkən 228,4 qr olmuşdur. Belə ki, cəmdəyin çəkisi 9,09 və 4,74%, döş və ətraflardan alınan əzələlərin çəkisi isə 0,4-0,2% I və II qrupda saxlanan bildirçinlərdən çox olmuşdur.

Nəticə

Azərbaycanın qərb zonasında fermerlər Faraon bildirçinlərini may ayından oktyabr ayının 10-na kimi talvar altında saxlaya bilərlər. Fermerlər ilk 14 gün bildirçin cücələrini xüsusi binalarda 38-28°C-də və 60% nisbi nəmlikdə saxladıqdan sonra talvar altında saxlamaqla yüksək məhsul əldə edə bilərlər. Yaxşı olar ki, bildirçinləri ilk 14 gün döşəmədə, sonra kəsilmə gedən günə kimi qəfəsdə saxlasınlar.

ƏDƏBİYYAT

1. Афанасьев Г.Д., Попов. Л.А., Шеху.С.С., Комарчев.А.С. Сравнительная оценка мясной продуктивности перепелов разного происхождения// Птицеводство №4, 2015, с.39-43.
2. Добровольский А.А., Бойко,И.А.,

Татьяничева.О.Е. Влияние фито сорбента «Фитос» на мясную продуктивность цыплят-бройлеров.// Вестник Красноярского аграрного университета, №7, 2015, с.169-173. 3. Катарев В.Н., Каширина.Н.А., Пономарева.И.Н. Качественная характеристика и показатели безопасности перепелиного мяса.//Пищевая технология. 2013, №3, с. 22-24. 4. Наумова В.В., Каширина Н.А.,Пономарева И.Н. Потребительские свойства мяса перепелов Журнал Воронежский ГАУ, 2013.с78-87. 5. Сухорукова О.В., Костеша.Н.Я. Механизм повышения продуктивности перепелов путем применения экстракта пихты сибирский.//Вестник Томского педагогического университета, 2010, №3, с.36-39. 6. Плутников Т., Причко.Е. Перепела и фазаны. Ростов-на-Дону, Владис, 2013, с.82-86. 7. Tagiyev.A.Ə., Adigözəlova D.M., Gözəlov Y.Q. Bildirçinlərin bioloji xüsusiyyətləri. Gəncə: Star Poliqrafiya, 2015, 41s. 8. Əhmədov.Ə.İ., Musayev.N.X. Ərzaq mallarının ekspertizası. II hissə, Dərslük. Bakı: Çarşıoğlu nəşriyatı, 2005, 448 s. 9. Əliyev.M.M. Baytarlıq-sanitariya ekspertizası və heyvandarlıq məhsullarının emal texnologiyası. Gəncə: ADAU, 2011, 506 s.

Введение способов выращивания перепелов на их продуктивность и показатели качества мяса

Р.Т.Мамедов

В опытах на перепелах установлено, что разные способы их содержания (напольное, клеточное, напольно-клеточное) влияют на мясную продуктивность и качество мяса. Выращивания перепелов мясного направления в западных зонах Азербайджана до 49-ти дневного возраста под теньвым навесом в клетках было более эффективным. Положительно влияло на продуктивность, качества и сохранность перепелов. При выращивании перепелов под теньвым навесом с 10 апреля до 10 октября не требуется никакой электроэнергии и только очень жаркие дни в незначительной степени расходуется электроэнергия для использований вентиляционные системы.

Ключевые слова: перепела, содержание, напольное, клеточное, напольно-клеточное, навес, мясо, качества, продуктивность.

Faraon quails' breeding methods how influence to their meat productivity and quality indicators

R.T.Mammadov

Experiments on the quails showed that different keeping systems like floor, cage, floor-cage influence to the quality of the meat and productivity. For slaughter breeding of quails in the west parts of Azerbaijan under big penthouse was more effectively from 2 weekly periods on the floor or at the age of 49 days keeping in the cage. Because this method influenced to their productivity, meat quality and healthy keeping systems perfectly. From 10 April till 10 October while keeping these birds practically neither heating and illuminating systems were demanded. But on the hot days for using ventilation system here demanding for energy was very less.

Key words: quail, keeping, on the floor, in the cage, floor-cage, penthouse, meat, quaility, productivity.

_____